REVIEW OF RESEARCH
ISSN: 2249-894X
IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)
VOLUME - 11 | ISSUE - 7 | APRIL - 2022

भारताची आव्हाने आ ण संरक्षण

प्रा. डॉ. धनंजय केशवराव पाटील
सहाय्यक प्राध्यापक, संरक्षण आ ण सामरिक शास्त्र वभाग,
जयहिंद शैक्ष णक संस्थेचे झुलाल भलाजीराव पाटील महा वद्यालय, धुळे.

सारांश :-

जगात सर्वात अ धक लष्करी खर्च करणारा देश अमेरिका, क्रमांक दोन वर चीन आ ण भारत जगातील तिसरा सर्वात अ धक लष्करी खर्च करणारा देश. चीन व पा कस्तान यांच्या कडून सीमेवर होणारे हल्ले, हिंसा तसेच वाढता संरक्षण खर्च, लष्कराची आधुनिकीकरण प्र क्रया, वस्तारवाद आ ण आक्रमकता वाढते आहे. पाकव्याप्त काश्मीर च्या संरक्षणासाठी पा कस्तानला सैनिकी ड्रोन पुरवणे, नेपाळ व भूतान सारख्या लहान राष्ट्रांना फूस लावणे, चायना पा कस्तान इकॉनो मक कॅरिडॉर निर्माण करणे, अशा व वध घटनांमध्ये भारताला अडक वणे. असा वचार करताना हे निश्चित आहे की, चीनशी भ वष्यात सामना करणे भ वष्यातील आव्हानं पैकी एक आव्हान असेल. डोकलाममधील घडामोडींनंतर भारत-चीन संबंध एका महत्वाच्या वळणावर पोहोचले आहेत. भारताच्या बहिर्गत सुरक्षेला धोका नेमका कोणत्या घटकांपासून आहे, या घटकांचा सामना करण्यासाठी कोणत्या प्रकारच्या योजना आखल्या जाव्यात, त्यासाठी आवश्यक साधनसामुग्रीची जमवाजमव कशी केली जावी या वषयी सुस्पष्टता नाही. संरक्षण धोरणाच्या अभावामुळे परस्पर वरोधाभास आ ण पुनरावृत्ती यांसारखे दोष भारताच्या संरक्षण धोरणामध्ये दिसून येतात.

प्रस्तावना :-

सुरक्षेचा पारंपारिक दृष्टीकोन बळाचा वापर करण्यावर केंद्रित होता त्यामुळे त्याच लष्करी सुरक्षेवर अवलंबून असण्याच्या दृष्टीकोण दिसून येतो. आजच्या सुरक्षेत राजकीय, आ र्थक, पर्यावरणीय, सामाजिक आ ण मानवी सुरक्षेचा वचार करावा लागतो. राष्ट्रीय पातळीवर दहशतवाद व नक्षलवाद बहिर्गत पातळीवर घुसखोरी, चीन व पा कस्तान यांच्या कडून सीमेवर होणारे हल्ले, हिंसा तसेच वाढता संरक्षण खर्च, लष्कराची आधुनिकीकरण प्र क्रया, वस्तारवाद आ ण आक्रमकता वाढते आहे. पाकव्याप्त काश्मीर च्या संरक्षणासाठी पा कस्तानला सैनिकी ड्रोन पुरवणे, कधी नेपाळ व भूतान सारख्या लहान राष्ट्रांना फूस लावणे, चायना पा कस्तान इकॉनो मक कॅरिडॉर निर्माण करणे, अशा व वध घटनांमध्ये भारताला अडक वणे. असा वचार करताना हे निश्चित आहे की, चीनशी भ वष्यात

सामना करणे भ वष्यातील आव्हानं पैकी एक आव्हान असेल. चीनच्या आक्रमकतेने आ शयात असुर क्षततेचे वातावरण निर्माण झाले आहे यावर मात करण्यासाठी भारताने संरक्षण सामर्थ्य वाढ वणे आवश्यक आहे. स्वातंत्र्यानंतरची पहिली काही वर्षे भारतीय परराष्ट्र धोरण हे आदर्शवादावर उभे होते. त्यावर अहिंसेच्या तत्वाची दीर्घकाळपर्यंत छाप होती. मात्र, त्यानंतरच्या अनुभवातून भारतीय नेतृत्वाने धडे घेतले असून आता भारताचे परराष्ट्र आ ण राष्ट्रीय सुरक्षेचे धोरण हे वास्तववादावर आधारलेले आ ण चीनला त्याच्याच भाषेत उत्तर देणारे आहे असे मत देशाचे माजी परराष्ट्र स चव वजय गोखले यांनी व्यक्त केले.

मूळ शब्द :- भारताची आव्हाने आ ण संरक्षण

उद्देश :-

- भारताच्या सद्यस्थितीतील आव्हानांचा शोध घेणे.
- भारताच्या संरक्षण धोरणाचा मागोवा घेणे.
- भारताच्या संरक्षण खर्चाचा आढावा घेणे.
- भारताच्या राष्ट्रीय सुरक्षेचा अभ्यास करणे.

गृहितके :-

- संरक्षण राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी आवश्यक आहे..
- संरक्षण सीमा सुरक्षेसाठी आवश्यक आहे..
- संरक्षण खर्चाने राष्ट्राचे सामर्थ्य सद्ध होते.
- संरक्षण खर्चाने राष्ट्रास स्वावलंबन व आत्मनिर्भरता प्राप्त होते.

संशोधन पद्धती:-

प्रस्तुत संशोधन लेखनामध्ये वर्णनात्मक आ ण वश्लेषणात्मक संशोधन पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे. भारताचे आव्हान आ ण सुरक्षेसाठी संरक्षण खर्च अभ्यासण्यासाठी व वध संकेतस्थळे व वृत्तपत्रातील माहितीचा आधार म्हणून उपयोग करण्यात आलेला आहे.

जगात अनेक लहान देश कधीच आपल्या सुरक्षे वषयी चंता करीत नव्हते. परंतु बदलत्या वैश्विक वातावरणामध्ये आता नवीन आव्हानांना सामोरे जावे लागत आहे, त्यामुळे आता लहान देशांनाही स्वतःच्या सुरक्षेची काळजी करावी लागत आहे. सुरक्षा अतिशय महत्त्वपूर्ण आ ण मोठा वषय होत चालला आहे. एका काळ असा होता की, देशाच्या सुरक्षा जमीन, पाणी आ ण आकाश यांच्याशी संबं धत असायची, परंतु आता सुरक्षेची व्याप्ती प्रचंड वाढली आहे. सुरक्षा वषयाचे स्वरूप पूर्णपणे बदलले आहे. एकेकाळी सुरक्षेसाठी मोठमोठी शस्त्र आवश्यक होती आता एका छोट्याश्या संगणकाच्या सहाय्याने देशाच्या सुरक्षेला आव्हान उभे करता येऊ शकते, हे लक्षात घेऊन भारताची आव्हाने आ ण त्या आव्हानांवर मात करण्यासाठी आवश्यक अशी सेना व सेना वभागासाठी लागणारा खर्च यावर या लेखातून प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न करणार आहे.

सुरक्षेचा पारंपारिक दृष्टीकोन बळाचा वापर करण्यावर केंद्रित होता त्यामुळे त्याच लष्करी सुरक्षेवर अवलंबून असण्याच्या दृष्टीकोण दिसून येतो. आजच्या सुरक्षेत राजकीय, आ र्थक, पर्यावरणीय, सामाजिक आ ण

मानवी सुरक्षेचा वचार करावा लागतो. राष्ट्रीय पातळीवर दहशतवाद व नक्षलवाद बहिर्गत पातळीवर घुसखोरी, चीन व पा कस्तान यांच्या कडून सीमेवर होणारे हल्ले, हिंसा तसेच वाढता संरक्षण खर्च, लष्कराची आधुनिकीकरण प्र क्रया, वस्तारवाद आ ण आक्रमकता वाढते आहे. पाकव्याप्त काश्मीर च्या संरक्षणासाठी पा कस्तानला सैनिकी ड्रोन पुरवणे. नेपाळ व भूतान सारख्या लहान राष्ट्रांना फूस लावणे, चायना पा कस्तान इकॉनो मक कॅरिडॉर निर्माण करणे, अशा व वध घटनांमध्ये भारताला अडक वणे. असा वचार करताना हे निश्चित की, चीनशी भ वष्यात सामना करणे भ वष्यातील आव्हानं पैकी एक आव्हान असेल. चीनच्या आक्रमकतेने आ शयात असुरक्षेचे वातावरण निर्माण झाले आहे यावर मात करण्यासाठी लष्करावरील वाढत्या खर्चावरून कमान असे दिसून येते की, सुरक्षेच्या बाबतीत जगभरातील स्पर्धा तीव्र झाली आहे.

"देशाच्या शासन यंत्रणेत संरक्षण व्यवस्था हा एक महत्त्वाचा घटक असून वद्यमान भारतीय संरक्षण व्यवस्थेला ब्रिटिश संरक्षण व्यवस्थेची पार्श्वभूमी आहे"[१] भारताच्या संरक्षण खर्चाला अनेक राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय कारणांनी महत्त्व प्राप्त झाले आहे. परिणामी देशाचा संरक्षण खर्च अभ्यासणे गरजेचे आहे. “भारत जगातील तिसरा सर्वात अ धक लष्करी खर्च करणारा देश आहे”.[२] SIPRI ने प्रका शत केलेल्या आकडेवारीनुसार, सर्वोच्च पाच लष्करी खर्च करणाऱ्या राष्ट्रात युनायटेड स्टेटस, चीन, भारत, युनायटेड कंगडम आ ण र शया यांचा वाटा ६२**%** आहे. स्टॉकहोम इंटरनॅशनल पीस रिसर्च इन्स्टिट्यूट च्या अहवालानुसार कोरोना व्हायरस साथीच्या आजारानंतरही वक्रमी पातळी गाठून २०२१ मध्ये जागतिक संरक्षण खर्च २०१$ ट्रि लयनच्या सर्वा धक उच्चांकावर पोहोचल्याने अमेरिका, चीन मागे भारत जगात तिसऱ्या क्रमांकाचा लष्करी खर्च करणारा देश होतो आहे.

SIPRI च्या मते भारताचा २०२१ मध्ये ७६.६ अब्ज डॉलरचा लष्करी खर्च २०२० च्या तुलनेत ०.९% आ ण २०१२ च्या तुलनेत ३३ % वाढला आहे. चीन आ ण पा कस्तान सोबत सुरू असलेल्या तणावा बरोबर सीमा वभागातून सशस्त्र चकमकी होतात. भारताने ते हेरून सशस्त्र दलाचे आधुनिकीकरण आ ण शस्त्रास्त्र उत्पादनात स्वावलंबनाला प्राधान्य दिले आहे. असे SIPRI ने असे अहवालात नमूद केले आहे. "२०१९ मध्ये भारताने लष्करी खर्चात ०.९% वाढ केली, तर चीनने ४.७% वाढ केली असेही SIPRI ने अहवालात म्हटले आहे”.[३] २५ ए प्रल रोजी डफेन्स थंक टँक स्टॉकहोम इंटरनॅशनल पीस रिसर्च इन्स्टिट्यूट (SIPRI) ने प्र सद्ध केलेल्या अहवालानुसार २०२१ मध्ये भारताच्या लष्करी खर्च ७६.६ अब्ज डॉलर झाला. जो २०२० च्या आकडेवारीपेक्षा ०.९% वाढला आहे. या अहवालानुसार" चीन जगातील दुसरा सर्वात मोठा खर्च करणारा देश आहे. ५ मे २०२० ला चीनने भारतीय सीमेवर चार ठिकाणी अतिक्रमण केले. सीमा संरक्षणासाठी तीन पट सैन्य भारताला तैनात करावे लागले. शवाय तोफा, रणगाडे क्षेपणास्त्र देखील सज्ज करावे लागलेत. ५ मे २०२० रोजी पँगाँग सरोवर भागात झालेल्या हिंसक चकमकी नंतर भारत आ ण चीनचे लष्कर लडाखमध्ये गेल्या तेवीस महिन्यांपासून सीमेवर अडथळे निर्माण करत आहे दोन्ही बाजूस ५०ते ६० हजार सैनिक (LAC) प्रत्यक्ष नियंत्रण रेषेवर सज्ज आहेत. पूर्व लडाखमधील चीनबरोबर सीमावाद सुरू झाल्यानंतर लष्करी क्षमता वाढ वण्यासाठी भारताने शस्त्रास्त्रांच्या आपत्कालीन खरेदीवर २०७७६ कोटी रुपये खर्च केले.

"स्वदेशी शस्त्रास्त्र उद्योगाला बळकटी देण्याच्या मोहिमे मध्ये २०२१ च्या भारतीय लष्करी अर्थसंकल्पातील ६४% भांडवली खर्च देशांतर्गत उत्पादित शस्त्रास्त्रांच्या संपादनासाठी राखलेले आहेत असे अहवालात म्हटले आहे". [३] भ वष्यातल्या आव्हानाला सामोरे जाण्यासाठी लष्करी दलास पारंपारिक आ ण असी मतयुद्धासह भेडसावणाऱ्या प्रत्येक संभाव्य सुरक्षा आव्हानासाठी तयार होणे आवश्यक आहे.

"जगभरातील सर्व मोठे देश युद्धापासून दूर राहून शांततेची चर्चा करताना दिसतात परंतु ते स्वतः युद्धासाठी पूर्णपणे तयार असतात".[४] "सर्वच देशांमध्ये एकमेकांपेक्षा अ धक शक्तिशाली होण्याची स्पर्धा सुरू आहे'. [५]

देशासमोर असणारी अंतर्गत आ ण बाह्य सुरक्षा ची आव्हाने वाढत चालली आहेत. हे लक्षात घेता आपल्या देशाची संरक्षण क्षेत्रासाठी ची तरतूदही चीनच्या बरोबरीने कंवा त्याही पुढे नेण्याची आ ण त्यातून संरक्षण दलातील उ णवा भरून काढण्याची गरज आहे. गेल्या काही वर्षापासून भारतीय सैन्याचे आधुनिकीकरण सुरू आहे. मात्र ते गतिमान होताना दिसत नाही. भारताकडील ७० ते ८०% शस्त्र कालबाह्य वाटतात. कारण भारताने सीमा सुर क्षततेच्या दृष्टीने घेतलेली शस्त्र ही बरीच जुनी आहेत. भारताने तोफा, रणगाडे, वमानवाहू नौका, वमाने २० तर २५ वर्षापूर्वी वकत घेतली होती. ब्रिगे डयर हेमंत महाजन म्हणतात की, "कोणत्याही सैन्यातील शस्त्रास्त्रांचे आयुष्य हे १५ ते २५ वर्ष असते. त्यानंतर दुरुस्ती करून त्यांचे आयुष्य आणखी पाच वर्षांनी वाढवता येते."[६]

५ मे २०२० च्या चनी अतिक्रमणनंतर अनेक शस्त्र खरेदीस भारत सरकारने परवानगी दिली. सरकार भ वष्यातील आयात कमी करण्याचा प्रयत्न करीत आहे. मात्र शस्त्र खरेदीसाठी कॅ पटल बजेट वाढ वणे आवश्यक आहे. सुरक्षा दृष्टिकोनातून संरक्षण बजेटचे दोन भाग असतात १) भांडवली २) महसुली भांडवली खर्चात शस्त्र खरेदी साठी पैसे खर्च केले जातात, तर महसुली खर्चात सैन्याचे पगार, पेन्शन, देखभाल दुरुस्ती वरील खर्च येतो. असा हा संरक्षण खर्च देशाच्या स्वातंत्र्य, सार्वभौमत्व आ ण अखंडत्व कायम राखण्यासाठी केला जातो. संरक्षण खर्च करणे अटळ आहे. संरक्षण खर्च देशाच्या सीमा सुर क्षततेसाठी म्हणजेच सीमेपलीकडील शत्रुला थोप वण्यासाठी आवश्यक आहे. स्वातंत्र्य टिकवण्यासाठी युद्ध आवश्यक आहे. परकीय आक्रमकांना थोपवण्यासाठी युद्ध एक साधन ठरते. त्यासाठी संरक्षण खर्च करावा लागतो.

भारताला स्वातंत्र्यानंतर पा कस्तान सोबतच १९४७ ला काश्मिरी प्रश्नासाठी युद्ध करावे लागेल. १९६२ ला चीनने भारतावर युद्ध लादून भारताचा प्रचंड असा पराभव केला. त्यानंतर भारताला १९६५, १९७१ आ ण न वसरता येणारा १९९९ च्या कार गल संघर्षाला सामोरे जावे लागले. "कोणत्याही देशाची शक्ती त्याच्या लष्करी सामर्थ्याने मोजली जाते. जगभरातील सर्व देशांनी सैनिकी सामर्थ्यावर बराच खर्च केला आहे असे समोर आले आहे".[७] "अंतर्गत आ ण बाह्य सुरक्षेशी निग डत आव्हानांचे व्यवस्थापन करण्यासाठी सूत्रबद्ध, सर्वसमावेशक राष्ट्रीय सुरक्षा धोरण आखण्याच्या दृष्टीने पावले उचलावी लागणार आहेत".[८] राष्ट्रीय पातळीवरील दहशतवाद, नक्षलवाद, घुसखोरी आ ण बहिर्गत पातळीवरील चीन व पा कस्तान यांच्याकडून सीमेवर होणारे हल्ले, हिंसा संरक्षण खर्च लष्करी आधुनिकीकरण प्र क्रया, वस्तारवाद आ ण आक्रमकता वाढते आहे. चीनच्या आक्रमकतेने आ शयात असुरक्षेचे वातावरण निर्माण झाले आहे. यावर मात करण्यासाठी भारताने संरक्षण सामर्थ्य वाढ वणे आवश्यक आहे. यासोबत आण्विक प्ररोधन निर्माण करण्याचा मुद्दा घ्यावा लागेल.

चीन भारतासमोर सतत नवीन आव्हाने निर्माण करत आहे. भारताला नेपाळ भारत-सीमावाद सोड वण्याच एक आव्हान आहे. कारण नेपाळ काळापाणी, लं पयापुरा, लीपूलेक या भारतीय प्रदेशावर आपला हक्क सांगतोय. तसेच भारत बांगलादेशातील स्थलांतरितांचा मुद्दा असे अनेक आव्हानं चीन भारतासमोर उभे करीत आहे. पाक व्याप्त काश्मीरच्या (POK) संरक्षणासाठी पा कस्तानला सैनिकी ड्रोन पुरवणे, नेपाळ व भूतान सारख्या लहान राष्ट्रांना फूस लावणे, चायना- पाक इकॉनो मक के रीडर निर्माण करणे, अशा व वध घटनांमध्ये भारताला अडक वणे. "सीमेच्या संरक्षणासाठी चीनने इस्लामाबादला चार ड्रोन देण्याचा करार केला. पुढे काही दिवसात दोघे

मळून ४८ जीजे - २ सैनिकी ड्रोन वक सत करणार आहेत. याला प्रत्युत्तरात भारताने अमेरिकेकडून एएम- क़्यू- ९ ड्रोन घेण्याची कार्यवाही केली. भारताच्या डीआरडीओने रुस्तम-१,२ ड्रोन बनवली पण ती समर्थ नाहीत".[९]

"भारताने आपले लष्करी सामर्थ्य वाढवायला पाहिजे. जेणेकरून त्याच्या आधारावर चीनला प्रत्युत्तर देता येईल, चीनच्या नौदलाचा वस्तार रोखताना आपल्या नौदलाचे सामर्थ्य वाढ वले पाहिजे."[१०] **"आज २१ वे शतक आ शयाचे नाही तर केवळ चीनचे असेल अशी भू मका घेऊन चीन स्वतःचे वर्चस्व दाख वत आहे"** चीनने २०१२ पासून अनेक ठिकाणी सीमेचे उल्लंघन करीत भारताची चंता वाढवली आहे. चीनच्या सागरी कनाऱ्याचे आ ण सागरी मार्गाचे रक्षण करणारे नौदल हे भारताच्या नौदलापेक्षा मोठे नाही, तर ते अमेरिकेच्या नौदलापेक्षा मोठे आहे."[११]

अशा परिस्थितीत भारताने आपल्या लष्कराच्या सामर्थ्याच्या आधारावर सीमेवर पहारा वाढवून पाय रोवून कठोर व भक्कम पणे ठाम असे उभे राहणे आवश्यक आहे. मात्र असे उभे राहण्यासाठी भारताला आपले संरक्षण सामर्थ्य वाढवावे लागेल. संरक्षण सामर्थ्य वाढवताना संरक्षण खर्चात वाढ करावी लागेल. संरक्षण खर्चातील वाढ नक्कीच भारताला येणाऱ्या काळात आत्मनिर्भर आ ण स्वावलंबी बनवेल अशी आशा वाटते. **"राष्ट्रीय सुरक्षेने आंतरराष्ट्रीय संबंधांमध्ये बळाचा कायदेशीर वापर, युद्धाची तर्कसुसंगतता, ना भकीय प्रोधन आ ण सर्वांत महत्त्वाचे म्हणजे राष्ट्राच्या (सैन्य) सामर्थ्यावर जोर दिला."** १२

"राष्ट्रीय सुरक्षा धोरण हे राष्ट्रीय सुरक्षेची आ ण त्यायोगे राष्ट्र-राज्यांच्या राष्ट्रहिताचीसुद्धा काळजी घेते". [१२]

निष्कर्ष :-

भारतासमोर असणारे अंतर्गत धोके आ ण सुरक्षेचे आव्हाने वाढत असताना भारताने आपल्या संरक्षण क्षेत्रासाठी तरतूद करताना चीनच्या बरोबरीने कंवा त्याहीपुढे जाण्याची गरज आहे. त्यातूनच भारताच्या संरक्षण दलातील उ णवा भरून काढता येतील. भारताचे स्थान, शेजारील शत्रू राष्ट्र, सीमेपलीकडील संभाव्य धोके आ ण धोक्यावर मात करण्यासाठी आवश्यक असलेली क्षमता प्राप्त करण्यासाठी संरक्षण खर्चात वाढ होत आहे. भारताच्या संरक्षण खर्चामुळे भारताचे राष्ट्रहित पर्यायाने राष्ट्रीय सुरक्षा राखली जाणार आहे. संरक्षणाच्या दृष्टिकोनातून देशाला स्वावलंबी आ ण आत्मनिर्भर होण्यासाठी जो खर्च सैन्याला वर केला जातो त्याला संरक्षण खर्च म्हणतात. या खर्चाच्या माध्यमातून राष्ट्राचे सामर्थ्य सद्ध होते. तसेच संरक्षण उद्दिष्टे पूर्ण करण्यासाठी देखील याचा उपयोग होतो. संरक्षण खर्च संभाव्य धोके लक्षात घेऊन येणाऱ्या वर्षात केला जातो प्रत्येक राष्ट्र याच पद्धतीने संरक्षणावर खर्च करीत असते. चीनच्या सागरी सैन्य शक्ती ला तोंड देण्यासाठी भारतीय नौदलाने भ वष्यात शक्तिशाली शस्त्रसज्ज होण्यासाठी नौका बांधणीकडे लक्ष दिले पाहिजे. चीन अमेरिकेच्या आरमाराला प्रतिशोध देण्याचा वचार करतो आहे. त्याचा परिणाम भ वष्यात भारतावरही होईल या दृष्टीकोनानुसार भारताने आपले धोरण निश्चित केले पाहिजे. आज भारतीय लष्कर पारंपारिक युद्धपद्धती ऐवजी चीन आ ण पा कस्तान या दोन आघाड्यांवर लढण्यासाठी सज्ज होणे आवश्यक आहे. या बदलातून भारत सर्वकश युद्धाकडे जाण्यासाठीचे धोरण भारताला अवलंबावे लागेल. त्यासोबत सायबर युद्ध, छुपे युद्ध, आण्विक, जै वक, रासायनिक युद्ध यांचा भारताला वचार करावा लागेल. महासत्ता बनण्याचे उद्दिष्ट साध्य करताना शस्त्रास्त्र, दारूगोळा आ ण पायाभूत सु वधा इत्यादींची आयात कमी करण्याचा प्रयत्न भारत करीत आहेत. मात्र भारतात तयार होणारे शस्त्रास्त्र साधनसामुग्री वलंबाने तयार व्हायला नको. कारण तसे झाल्यास वेळेवर पुन्हा सुरक्षेची / संरक्षणाची आव्हाने निर्माण होतील हे निश्चित.

भारतीय संरक्षण मंत्रालयाने आत्मनिर्भर भारत ची घोषणा दिल्यानंतर आता आपण इतर देशांकडून शस्त्रास्त्र खरेदी करणार नाही परंतु भ वष्यात संरक्षण क्षेत्रात खरंच भारत आत्मनिर्भर होईल का असा प्रश्न उपस्थित होतो. भारतात गेल्या काही वर्षापासून संरक्षण साहित्याचं लायसन्स प्रोडक्शन होत आहे. त्याचे डझाइन आ ण संशोधनही भारतात झालं पाहिजे. संरक्षण क्षेत्र आत्मनिर्भर होण्यासाठी त्यावर भर देणे हे सर्वात मोठे आव्हान आहे.

संरक्षण खर्चात सैन्याच्या आधुनिकीकरणासाठी ज्या निधीची तरतूद करण्यात आली होती, त्यापेक्षा जास्त खर्च सैन्य क्षमता वाढ वण्यावर करण्यात आला. चीन बरोबर सीमावाद यामुळे भारताला हवेतून ज मनीवर मारा करणारे शस्त्रास्त्रे, क्षेपणास्त्र, रॉकेट, हवाई सुरक्षा प्रणाली, रणगाड्यांची युद्धसामग्री आ ण असालट रायफल खरेदी कराव्या लागल्या. अमेरिका, र शया, फ्रान्स आ ण इस्रायल या देशाकडून भारताने शस्त्रास्त्र खरेदी केली. भ वष्यात आपल्यावर अशी वेळ येऊ नये म्हणून शस्त्रास्त्र नि र्मतीच्या बाबतीत भारताने स्वयंपूर्ण व आत्मनिर्भर बनण्याची गरज निर्माण झाली आहे.

भारताने वायु दलासाठी नवीन फायटर वमाने, मध्यम वाहतूक वमाने, बे सक ट्रेनर वमाने, हलके लढाऊ हे लकॉप्टर, ज मनीवरून हवेत मारा करणारी क्षेपणास्त्रे नि र्मतीसाठी प्रयत्न केले पाहिजे.

या सर्व बाबींसाठी भारतात सुर क्षततेसाठी पुरेशी साधने उपलब्धतेसाठी आ र्थक बळ देणे म्हणजेच संरक्षण खर्च करणे अत्यावश्यक झाले आहे. यामुळे भारताची राष्ट्रीय सुरक्षा नक्कीच साध्य होणार आहे.

भारताच्या लोकसभेत संरक्षण वषयक स्थायी स मतीने शफारस केली होती की, संरक्षण दलांसाठी जी.डी.पी.च्या ३% संरक्षण खर्चाची ची तरतूद केली जावी परंतु प्रत्यक्षात संरक्षण खर्च जी.डी.पीच्या जवळपास २% आहे. संरक्षण संशोधन आ ण वकास संघटना बळकट करणे महत्त्वाचे आहे.

खंड आ ण सागरीक्षेत्रात खंबीर चीन, द्वेष करणारा पा कस्तान आ ण अस्थिर अफगा णस्थान यामुळे भारताची सुर क्षतता एक जटील प्रश्न होत आहे. हा प्रश्न डोळ्यासमोर ठेवून संरक्षण खर्चात स्वावलंबन साध्य करण्यावर लक्ष केंद्रित करून भारताची राष्ट्रीय सुरक्षा राखली गेली पाहिजे.

भारताच्या सागरी सुरक्षेच्या दृष्टिकोनातून नौदल संरक्षण खर्चात सातत्याने वाढ करण्याची खूपच गरज आहे. वशेषता चीनचे वेगाने वस्तारणारे नौदल, हिंदी महासागरात त्याचे वाढते आक्रमण आ ण मुक्त संचार पाहता भारताला वाढत्या सागरी हितसंबंधाच्या अनुषंगाने सैन्य क्षमता वक सत करणे आवश्यक आहे.

संदर्भ सूची

https://vishwakosh.marathi.gov.in/40734/
https://indianexpress.com/article/india/global-military-spending-india-china-russia-7885931/
https://www.thehindu.com/news/national/india-increased-military-expenditure-by-09-in-2021-china-by-47-sipri-report/article65353390.ece
https://marathi.abplive.com/news/world/world-military-expenditure-india-ranks-third-in-global-military-spending-exceeds-2-1-dolars-trillion-1053586
ttps://www.google.com/amp/s/www.dainikgomantak.com/amp/story/desh/india-ranks-third-in-military-spending-auk96
https://www.dainikprabhat.com/the-cost-of-defense-is-negligible/
http://dhunt.in/uKaPV?s=a&uu=0x5723c4d6faecd4c8&ss=pd
https://maharashtratimes.com/editorial/article/challenges-for-modi/articleshow/35401898.cms
https://www.orfonline.org/marathi/india-china-relation-after-galwan-69959/?amp
https://bodhitreeias.com/changing-world-order-and-india/
https://www.weeklysadhana.in/view_article/satish-bagal-on-india-china- relations-

https://www.etvbharat.com/marathi/maharashtra/bharat/bharat-news/covid-economy-india-china-border-dispute-and-big-challenges-for-india-in-2021/mh20201230200002488
https://www.outlookindia.com/website/story/indias-national-security-challenges/261738
https://www.orfonline.org/marathi/asian-military-spending-a-sign-of-worsening-security-environment-83151/?amp
https://marathivishwakosh.org/11965/